

Reminiscències lul·lianes al *Desitjós o Spill de la vida religiosa*

Lola Esteva de Llobet
IES Santamarca, Madrid

El Desitjós o Spill de la vida religiosa és un tractat espiritual, publicat a Barcelona l'any 1515 per l'impressor Joan Rosenbach, reeditat a València per Jorge Costilla al 1529, i que més endavant fou traduït al castellà per un monjo jerònim, a Sevilla, l'any 1533.

És una obra innovadora i una peça clau en la trajectòria teològica i mística de principis del segle XVI i, en concret, de la Reforma. Hi conflueixen diverses tradicions de la mística i de la teologia medieval, des de l'ascètica de Lluïl fins a la *Teologia Naturalis* de Sibiuda.

La influència d'aquesta obra, que fou traduïda a diverses llengües (Bover 1981), ha estat molt important en l'àmbit de l'escatologia cristiana i dels ordes religiosos reformats, així com en la vida espiritual laica de la *devotio moderna*, moviment espiritual que cerca la conquesta de l'amor de Déu, el centre de recepció del qual tingué lloc a Catalunya, a l'abadia de Montserrat, a l'època de l'abat García de Cisneros (Baraut 1965, 65-78; Hauf 1980, 85-121).

Es tracta d'una obra anònima per voluntat explícita de l'autor, que “per humilitat callà son nom” (final de l'edició de Barcelona, 1515), la qual cosa ha estat motiu de controvèrsies respecte de l'autoria del llibre que, en l'àmbit de la crítica, recau majoritàriament sobre els monjos jerònims (Miquel y Planas; Alsina; Domènec), encara que l'autoria jerònima és del tot qüestionable (López Estrada; Valsalobre 2009; Martos, Esteva 2016).

El pare J. Oriol va estimar que tant el llibre del *Desitjós*, que es trobava editat dins del *Llibre de la santa i tercera regla instituïda e ordenada per lo seràphic e gloriós pare sant Francesc*, com la *Tercera Regla* pròpiament dita, eren obres d'un mateix autor, molt probablement d'un franciscà, “un devot religiós observant” (final de l'edició 1515), el qual callà el seu nom per humilitat. Tenint en compte el pròleg de l'edició valenciana de 1529, que diu que “és stat compost per un devot i contemplatiu exercitant i observant religiós (2v)”, el pare Oriol suposà que es tractaria, doncs, d'un “pobre observant menor del monestir de Santa Maria de Jesús de Barcelona”, que practicava l'espiritualitat contemplativa i recollida, tenint en compte que la paraula “observant” només s'aplica als franciscans. D'altra banda, el pare Norbert d'Ordal (7-8) especificà que, pel fet d'estar editades ambdues obres juntes en un sol volum, portar a la portada estampada la imatge estigmatitzada de Sant Francesc, i ser d'inspiració lul·liana, podrien ser obres d'un autor franciscà. En la línia de l'autoria franciscana, cal tenir en compte també que la traducció gaèlica fou impulsada pels franciscans irlandesos (Bover 2005, 57) i que la traducció italiana, la napolitana de 1529, *Specchio de la vida religiosa*,¹ podria haver estat iniciativa o d'un religiós català resident a Nàpols (Bover 1985, 63) o de la Companyia de l'Amor Diví, ben relacionada amb el cercle de franciscans italians (Valsalobre 2008, 5) tenint en compte les relacions històriques entre els Països Catalans i el Regne de Nàpols.

Text abreujat?

Però un dels aspectes més peculiars, seguint el criteri de la nota editorial que figura al final de l'edició de 1515, en opinió de Pep Valsalobre (2001), és que podria tractar-se

¹ Mss.XII.F.26 de la Biblioteca Nazionale Vittorio Emmanuele.

d'un text abreujat respecte de l'original i que, per tant, es tractaria, doncs, d'una refosa d'un primer text:

Nota, legidor, que aquest llibre pròpiament és dit *atajo* en castellà e camí breu en nostre vulgar, car és estat sumat i abreviat de un altre llibre lo qual contenia en si tot el procés que lo autor del pròlech promet en lo principi, ço és com per venir a trobar Amor de Déu se deu hom exercitar en les virtuts cardinals y en les theologals; emperò perquè la vida és poca y la art longa, -per més exercitar los legidors a legir com més se agraden de brevitat que de prolixitat-, per ço és nomenat lo present llibre camí breu per amar a nostre Senyor, per quant no proceeix del modo nomenat, sino solament lo procés de la casa de Humilitat, ahon deu arribar lo desitjós de servir a nostre Senyor, y aquí deu esser bé informat es instruït, y après que será ben informat, deu-se partir de aquí y caminar por lo camí de la Paciència; y per lo camí de la Paciència trobarà lo fi seu, ço és lo Palau de Charitat, ahon és Amor de Déu (foli final de l'edició de 1515).

En opinió de Miquel y Planas, el text originari podria ser el *Blanquerna* de Ramon Llull, però aquesta idea fou matisada per August Bové (1985), qui, malgrat que creu en la rellevant influència de Llull en el *Desitjós*, diu que el text de llarg recorregut, “l'altre llibre” o “camí llarg” no pot ser *Blanquerna*. En aquest sentit, caldria tenir en compte que l'art per a trobar la veritat es recull en el llibre *Art abreujada d'atrobare veritat*,² on Llull presenta tres tipologies d'art de la veritat: l'art de trobar la veritat lògica i metodològica, pròpia del filòsof, l'art de salvació, el coneixement de la qual és la contemplació de Déu, que correspon a la mística, i l'art de convertir infidels, que està en mans del missioner. En el cas de l'*Spill*, *Desitjós* seguiria la segona art.

D'altra banda, Melquíades Andrés (2004) dona a conèixer un text castellà que fa referència al concepte de “atajo”, *Hun breuissimo atajo e arte de amar a Dios con otra arte de contemplar e algunas regla breues para ordenar la piensa en el amor de Dios*, publicat també a la ciutat de Barcelona, l'any 1513, i diu que aquesta obra i el *Desitjós o Spill de la vida religiosa* són les dues primeres obres de l'espiritualitat del recolliment i la contemplació, amb totes les peculiaritats de la mística franciscana.

Teologia i praxi. La cogitació lul·liana.

Els observants recollits sintetitzen tot el que representa l'esforç de la voluntat en la praxi ascètica amb un refrany: “no hay atajo sin trabajo” (*Spill*, 1515, cap. XVII, 1a part), indicant que aquest camí breu és àrid i escabros i que s'assoleix només des de l'estat de recolliment i de retir físic i espiritual, des del qual l'ànima pot iniciar-se en l'amor de Déu. Mitjançant el pensament reflexiu, o mètode lul·lià de “cogitació”, l'home veu present tot allò que la seva ànima desitja, i el que no pot veure a través dels sentits ho aconsegueix “cogitant” (Llull 1906-1914, 292 i ss), és a dir pensant amb els ulls de l'ànima a partir de les seves tres potències: memòria, voluntat i enteniment³ (Guibert, 366-378. El *Desitjós* afirma sens dubte que “pensant y cogitant cerca les coses de Nostre Senyor” i que “la tal Cogitació li encengué un foc molt ardent en la sua voluntat.” Per tant, “qui va erir lo foch de l'Amor és la Cogitació” (*Spill* 1529, cap. II: f.91v).

² *Ars compendiosa invenendi veritatem seu Ars magna et maior* (*Arte abreviada para alcanzar la verdad*), Mallorca, entre 1273-1275. Edit. texto latino. Maguncia, 1721; Carreras i Artau, núm.14; Llinarès, núm. 4; Platzeck, núm.5.

Així, doncs, tal com he dit abans, la influència lul·liana sobre el *Desitjós* o *Spill de la vida religiosa* és palesa i ha estat posada de manifest per la crítica tradicional (Alcina; Bover 1985). Tots aquests autors fan referències generals a les imatges de la vida eremítica i contemplativa del *Blanquerna*, però creiem que, per tal de concretar i definir millor aquests referents lul·lians en el *Desitjós*, ens hem de centrar en la dialèctica que s'estableix entre teologia i praxi, pel fet que l'asceta s'inicia en la pràctica activa de purgació mitjançant la lògica del sistema moral lul·lià (arbre moral i apostòlic), practicant les virtuts teològals i cardinals en la lluita contra els vicis contraris (*Arbor scientiarum*, 1295-96) i, des del punt de vista dogmàtic, en la reducció de la teologia a la mística contemplativa, centrada bàsicament en els misteris de l'Encarnació i de la Trinitat.

En aquest sentit, entenem que la terminologia del “camí abreujat” és molt rellevant, i no tant perquè fou “abreujat” d'un altre text més llarg, sinó perquè no es tracta d'un patracol de teoria escolàstica, sinó d'un mètode, senzill i pràctic, d'iniciació ràpida en l'amor de Déu, per a ànimes simples, no doctes en teologia llibresca o científica, “car – diu Desitjós – a les persones simples e de poca experiència com jo, molt val la pràctica i els exemples” (*Spill* 1515, cap. XII, 1a part). Un llibre, doncs, que podia ser llegit fora dels límits de tot rigor teològic, simplement “per tot bon cristià.” Des d'aquest punt de vista, la tradició franciscana hi juga un paper perceptible, però cal tenir present que les claus hermenèutiques del pensament lul·lià hi juguen també un rol molt important a l'*Spill*, a saber: la constant eremítica-contemplativa, la defensa del cristocentrisme, el valor de l'experiència trinitària, la mortificació individual per tal de vivificar les virtuts de l'esperit i, com a punt de partida, el debat entre fe i raó, filosofia i teologia, que Llull sostingué davant l'escolàstica (Trias Mercant: 51-64. El seu sistema, independent de tot el pensament de la seva època i que diferia del *dimittere credere pro credere* de l'aquinatense en favor del *credere pro intelligere*, tractava de crear una nova *ars* a fi de cercar la veritat. Des d'aquest punt de vista la *demonstratio per aequiparantiam*, segons Pardo Pastor (265-274), es constitueix com a instrument definitiu per a una combinatòria entre filosofia i teologia, raó i fe⁴. Es tracta d'una tècnica per equiparació amb les categories divines (equipolència), imprescindible per al coneixement de l'home en relació amb l'essència divina, ben reflectida en l'anònim tractat de contemplació *El Desitjós* o *Spill de la vida religiosa*, el fi del qual és el plaer que Desitjós obté del coneixement de Déu a través del seu amor i de la renúncia de l'amor propi. Com diu la nota del pròleg al lector, “Açò he volgut dir perquè tu, legidor, no ignores la utilitat del present llibre... molt gran en virtut i poquet en quantitat” (*Spill* 1515, 3).

Dignitats, qualitats i categories divines

El problema de la comprensió de Déu en Llull és que no proposa una demostració per causes ni aporta termes comparatius a l'essència divina i no hi ha res que pugui assemblar-se a la primera causa. Tot i així, el mestre proposa una sèrie gradual de qualitats inherents a la seva essència: bondat, grandesa, eternitat, poder, saviesa, voluntat, virtut, glòria, diferència, concòrdia, principi, mitjà, fi, majoritat, unitat i igualtat (arbre divinal o teològic) que el creient ha d'intentar assolir per tal de poder percebre, en la seva totalitat, la seva naturalesa divina; però el camí només es pot fer a través del coneixement del nostre interior, perquè és aquí dins, en l'ànima, on es troba Déu, ja que som creats a imatge i semblança seva, com bé diu Desitjós: “son en cara (les

⁴ Tomás de Aquino (1225-1274) estableix una dicotomia entre filosofia i teologia; Sant Agustí parla d'una “llum natural de la Raó” i d'una “fe sobrenatural”; Roger Bacon i Sant Bonaventura creuen que, per interpretar les Sagrades Escritures, ha d'haver-hi un enteniment entre filosofia i teologia, entre raó i fe. Llull, R., *Liber de demonstratione per aequiparantia*, T.I, vol.XXXV, 1981, Turnholt, p. 226.

creatures) un vestigi e senyal de nostre Senyor Déu, en les quals principalment en lo home està esculpida la sua miratge” (*Spill* 1515, cap. XXIII, segona part). Així, doncs, el coneixement interior de nosaltres mateixos porta a Déu, en la nostra ànima està forjada la imatge de Déu, per això Déu ens impel·leix, amb el seu amor, al seu coneixement. Es produeix un “enamorament” entre Amic i Amat, sempre i quan en l’ànima de l’Amic s’hi trobin les qualitats de l’Amat (*demonstratio per aequiparantiam*: Pardo Pastor 272). Per tal d’apropar *l’Spill* a la teologia lul·liana, observem que el raonament de Desitjós, en relació amb la definició de la divinitat, té molt a veure amb el pensament de Blanquerna i amb la teoria de les *Dignitates dei* (Pring Mill; Cruz Hernández, 92):

Desitjós:

Déu és aquell qui és per si mateix (ser i essència) e no ha ésser per alguna alguna altre, car ell és la primera causa de totes les causes i és aquell qui no ha principi ni hi ha fi, és aquell sobre lo qual no és algú, ans del qual no fonch algú, après del qual no será algú...car voluntat i poder són en ell; és summa sapiencia, infínida bondat, misericordissim, benignissim, gran, Amorós i afable, és bellissim, dulcissim...(*Spill* 1515, segona part, tercera corda del salteri, cap.XIX).

Blanquerna:

Comença Blanquerna a contemplar la divina essència ab les divinals virtuts, e membrant, entenent, amant les virtuts dix aquestes paraules: “Tu ets essència e tu ets Déu, car entre deytat e Déu no ha diferencia. Ador-te en una cosa mateixa, deytat e Déu, e essència i ésser (Art de Contemplació, CIV, Blanquerna)⁵.

Podem veure com Desitjós corrobora el concepte lul·lià d’unitat en l’essència divina i amplifica el concepte teològic de categories divines especificant que Déu és la primera causa y que en ell no hi ha ni principi ni fi.

En definitiva, no solament creure, sinó també entendre i assimilar Déu (*credere et intelligere*) és una raó natural en l’home, un *desiderium naturale* –d’aquí el nom de Desitjós– qui, mitjançant la fusió de fe i raó, cerca l’amor de Déu en si mateix i gaudeix feliçment de la seva contemplació interior, com ell mateix ens diu: “E així ab aqueste sovint contemplació faren en nos créixer e augmentar lo lum de la fe” (cap. XVIII, 2a part).

Estructura de l’obra

L’Spill s’estructura en dues parts. La primera pertany al gènere de la novel·la de peregrinació, una *peregrinatio* de l’amor diví que relata la història d’un religiós menor, Desitjós, qui, orientat per un pastor i conduït pel seu gos, Bona Voluntat, arriba a un lloc on es troba Amor de Déu, havent passat prèviament per la casa de la Humilitat, símbol de la via purgativa (I-XXVII) i, superat el quart grau –sortir de si mateix per donar-se en proïsme–, progressa cap als tres graus següents⁶. Tot seguit entra a la Casa de la Paciència, on assoleix la via il·luminativa (cap. XXVII-XLIII), i arriba, finalment,

⁵ Ramon Llull, *Llibre d’Evast i Blanquerna* (4 vol), Barcelona, 1935, 1947, 1954 i 1954, a cura de Mn. Salvador Galmés, anotacions d’Andreu Caimari i bibliografia i apèndix de Rosalia Guilleumas, Barcino Editorial.

⁶ L’home ascètic sorgeix en el quart grau amb la pràctica de la humilitat. Cal sortir de si mateix i donar-se als altres (proïsme) i així anar progressant cap als tres graus següents (Sant Agustí, *De quantitae anima*, cap. XXXIV: 78).

al Palau del Gran Senyor, on comença la segona part de l'obra, centrada en la contemplació. Aquest lloc és identificat com la Casa de la Caritat, lloc de contemplació divina, on Amor de Déu li ensenya la íntima relació entre el “jo” i el “tu” (*Spill* 1515, cap.1, 2a part)⁷, l'estret vincle amorós entre Amic i Amat. Aquesta segona part, tot i que manté la *progressio* narrativa, es considera més tractat que novel·la pròpiament dita. En aquesta casa (de la Caritat), Desitjar Déu ensenya a Desitjós l'art de la contemplació, configurada en la base d'un entramat al·legòric que consisteix en un psaltiri de 10 cordes (cinc de superiors i cinc d'inferiors) que ordenen el procés contemplatiu com “un cant dolç i suau en esperit d'alegria” (*Spill* 1529, cap. II, 2a part, f. 90v.) que porta Desitjós en “ascens” cap a l'amor superior.

Al capítol III de la segona part hi comença, doncs, la “via contemplativa” pròpiament dita, que es desenvolupa en deu fases, les quals es corresponen amb els tres graus d'amor: interior, exterior i superior. El primer és l'amor a si mateix (*Spill* 1515, cap. IV, 2a part), el segon, al pròxim (proïsme, *Spill* 1515, cap. III, segona part) i el tercer és l'amor a Déu, des de la contemplació de la creació i de les criatures i en la reflexió dels beneficis de la passió de Crist (*Spill* 1515, cap. XIX-XXIII segona part). A través dels graus d'amor, l'home es coneix també a si mateix:

(...) devem saber que aqueste amor de si mateix virtuosa està en menysprear i avorrir si mateix (...) E no pot amar lo prohisme qui no menysprea a sí mateix...i és necessari per passar a l'amor de Déu, que és l'altre extrem, passar per un medi com és l'amor del prohisme, que és sancta conversació, e cosa virtuosa (*Spill*, 1515, cap. IV, segona part).

La cosmovisió lul·liana polaritza, òbviament, l'estructura de l'obra i organitza la lògica del seu sistema moral i eclesiològic (*arbre apostolical, arbre moral*)⁸ a partir de les cases Humilitat, Paciència i Caritat, on Desitjós treballa les virtuts teològals i cardinals que el porten en “ascens” per les “escales místiques.”⁹ Mitjançant els mètodes de *l'escala i la carrera*, que determinen els “passos” en l'ascens al coneixement de Déu i del seu amor, l'home esdevé home superior per amor, perquè només l'Amor de Déu és qui pot transformar l'essència humana en divina i assolir les seves categories (*Blanquerna*, Llib. IV, cap. LXXXII-LXXXVIII), i per tal d'aclarir aquests conceptes, l'autor anònim empra la citació de Sèneca a través del discurs que Cogitació fa sobre la quarta corda, la cerca de l'amor de Déu, dient: “si vols esser amat, ama, doncs no hi ha verí major ni beuenda sens encanteri per se amat que amar” (*Spill* 1529, cap. XXI, 2a part, f. 123).

I, en realitat, és aquesta la meta de Desitjós: arribar, a través d'un “camí abreujat” – un convent amb vuit cases (Humilitat, Pobretat, Simplicitat, Castetat, Paciència, Perseverància, Obediència, Caritat), edificat en un desert per un Gran Senyor– al palau d'Amor de Déu. A cadascuna d'aquestes cases haurà de treballar les virtuts en lluita contra els seus propis contraris, els vicis, (cap. VI-VII).

⁷ (*Spill*, L'autor anònim cita dos autors: Sant Agustí parla del mot “tu” (*Soliloquiorum*) i Sant Joan Grisòstom parla del mot “yo” (*Divina Contemplació*).

⁸ Arbres 8 i 6 de l' *Arbre de Sciencia, Arbor scientiae*, Roma 1296, Palma de Mallorca 1917; Barcelona 1957.

⁹ *Liber de ascensu et descensu intellectus (Libro acerca del ascenso y descenso del intelecto)*. Montpellier, 1304. Edit. Texto latino, Valencia 1512; Palma de Mallorca 1754. Traducció al castellano, Palma de Mallorca, 1753.

Virtuts i vicis

L'al·legoria del camí, escollit i encertat entre dues sendes (*dubium*), “desidentia sui” o “desconfiança de si” i “confidentia dei” o “confiança de déu” (*Spill* 1515, cap. XVII, 1a part), configura aquest entramat simbòlic de la praxi ascètica, les protagonistes de la qual són, com hem dit abans, les virtuts, definides com “una escala que puja tot dret al Senyor” (cap. XVI, 1a part)¹⁰.

Les virtuts teològals (fe, esperança i caritat) i les ordinals (justícia, prudència, fortalesa i templança) són les que originen les altres virtuts. Els seus efectes contraris activen el mecanisme dels vicis, que són *incredulitat*, *desesperació* i *odi*, oposats a les virtuts teològals, i *injustícia*, *imprudència*, *flaquesa* i *intemperància*, oposats a les virtuts cardinals. Els vicis que s'esdevenen d'aquests contraris són: *gula*, *luxúria*, *avarícia*, *peresa*, *supèrbia*, *enveja* i *ira*, davant dels quals s'han de treballar les virtuts contràries: *abstinència*, *castedat*, *llarguesa*, *fervor*, *humilitat*, *fidelitat* i *paciència* (Cruz Hernández: 93-95).

Mèrits i beneficis de la creació i de la Passió de Crist

Naturalment la veta de l'espiritualitat franciscana del recolliment és ben palesa en Llull i queda ben reflectida en la pràctica eremítica de l'*Spill de la vida religiosa*, on la pobresa, l'oració mental, l'exercici de les virtuts i la cerca de l'amor diví són els requisits bàsics del perfeccionament individual. De tota manera, l'art de contemplació no és l'únic compromís que Llull contrau amb l'Orde Tercer de Sant Francesc; hi ha altres aspectes determinants del pensament teològic lul·lià reflectits en alguns camps de la teologia dogmàtica del *Desitjós*, molt vinculat, així mateix, a l'orde franciscà. El místic contemplatiu veu, per una part, la unitat indivisible de Déu, i per l'altra, la relació de Déu amb la creació i les criatures (beneficis de la creació), per la qual cosa les relacions entre les persones de la Trinitat, l'Encarnació del Verb (*Blanquerna, Art de Contemplació*, CVII-CIX) i els mèrits i beneficis de la redempció, passió i mort de Jesucrist, són motius de reflexió mística o “cogitació”, vista intel·lectual, amb els ulls de l'ànima, “un mirar o vista de l'esperit, y és exercici que es fa en les potències de l'ànima, ço és: imaginativa, fantasia, memoria local, estimativa” (*Spill* 1515, cap.XII, 2a part, f.85v), com declara Desitjar Déu a Desitjós, i que obliga l'enteniment (o pensament) a fer un esforç de construcció racional, conduït per la fe. Així, juntes, fe, raó i teologia “imaginem” i “considerem” (*Blanquerna, Art de Contemplació*, CVI, Alsina 196: 279 i ss.; Guibert: 366-378, el misteri de la Trinitat: un sol Déu veritable en tres persones que no són tres déus. L'ànima del místic desitja, doncs, a través de les seves tres potències (memòria, enteniment i voluntat), desentranyar el misteri de les relacions entre Pare i Fill (*Blanquerna, Art de Contemplació*, cap. CVI), com molt bé explica Amor de Déu a Desitjós:

(...) y és que yo treballe tant quant a mi és possible de amar lo fill del meu Senyor, qui és lo pus bell, lo més bé, lo més obedient e dolç que may algú fos. Aquest fill ama lo meu Senyor tant quant si mateix, per quant la similitud és causa d'amor, i perçó com aquest fill és lo més semblant al seu pare que mai serà ni sia estat fill a pare, y perçó lo ama tant son pare y es tanta l'amor que és entre pare y fill y tanta unió que tots són una mateixa essència, una voluntat, un poder, un saber, una bondat, encara que sia entre ells distinció real

¹⁰ L'escala de Jacob: Gen. 28, 12-15. El monjo franciscà, Bernardino de Laredo, parla d'“una escalera de diecisiete escalones tiene el ànima, por la cual subiendo hallará la felicidad temporal suya, y acabada de subir, en el último escalón, se hallará la felicidad eterna” (*Subida al Monte Sión*, I, cap. 5)

de persones, car lo pare no és lo fill, ni lo fill no és lo pare. En aquest fill ha fet lo senyor per mans de la bondat una pellissa de pastor...i així vestit lo tramés ab un çerrò per lo món a cercar les sues ovelles que anuen perdudes...Tot açó ha fet lo Senyor per sobres d'Amor que ens tenia, e perquè coneguessim tots los de casa quant de bé nos vol, y que nosaltres lo degam amar, pus ell tant nos ama que a son propi fill no perdona, sinó que per tots nosaltres lo ha donat a mort (*Spill* 1529 ,cap. XXVI, 1a part, fol.59).

Com veiem, desentranyar el misteri de la Trinitat mitjançant la cogitació comporta entendre que la unió hipostàtica de Pare i Fill és deguda al gran amor que ambdues persones es professen i que es deixa veure així mateix en la naturalesa humana i en la creació sencera, com diu el filòsof català de la *Teologia Naturalis*, Ramon Sibiuda, “les creatures sont les rayons de l'estre du monde” (chap. XXIII), herència privilegiada del “Ars” lul·lià i de la tradició mística medieval (San Agustí, San Bonaventura). Així, tant per a Lull com per a Sibiuda, la naturalesa i les criatures, després de la creació, queden totalment vinculades al seu Mestre o Artífex. Per això l'home, com a ésser superior, vinculat al Creador, té l'obligació de descobrir la veritat lògica a través de la creació, la terra, el cosmos i els éssers vivents, a través de la qual podrà glorificar i servir Déu, tal com explica Cogitació a partir de les preguntes que li formula Desitjós:

D: Que són estas criaturas?

C: Son veus de nostre Senyor les quals criden e diuen la sua bondad e bellesa, les virtuts de nostre Senyor, totes lo lohen benehien... (*Spill* 1529, cap. XXIII, 2a part, f. 126).

[les criatures] Són encara un vestigi e señal de nostre Senyor Déu, en les quals, principament en lo home, està esculpida la sua imatge, en lo qual és mostrada la sua sapiencia més que en altre creatura, e de molt més excel·lent composició que esser puga (*Spill* 1529, cap.XXIII, 2a part, f. 127).

D: Quales son estas creatures?

C: Son belles, grans, sabies, bones, alegres, gentils, gracioses, dolces, suaus, blanques.

D: De qui són estas creatures?

C: Són de nostre Senyor, car ell nos ha fet a tots e obra som de les suas mans, car ell va fer lo cel e la terra, la mar e los abissos e tot quant en elles és (f. 127v) ... [les criatures] són perquè nosaltres conegam a nostre Senyor Déu en elles y per elles, e lo amem e desijem e lohem e beneixcam e servixcam e façam gràcies; són així mateix perquè siam levats per elles, així com per una corda, en amar e lohar e benehir e servir aquell que les ha fetes e creades...són així mateix per instrucció nostra... i tot enaixí aquest món és una imatge del cel e de la glòria eterna (*Spill* 1529, cap. XXIII, 2a part, f.128).

Segons aquests principis, la saviesa de Déu és palesa en la natura creada. El cosmos, la terra, els éssers inferiors i l'home expliquen el poder i la glòria de Déu i les seves categories divines. Comparant les criatures amb el creador i contemplant la creació del món, es pot entendre l'amor de Déu i accedir-hi a través de les criatures i fins i tot provar que Déu és el poder ordenador de l'univers i que existeix una fraternitat entre creador i cosa creada, “car sapiam –diu Desitjós– que així com per les veus venim nosaltres a conèixer son cant, així per les creatures venim a coneixença de Déu” (*Spill* 1515, cap. XVII, 1a part).

Ben sabut és que, al final de l'Edat Mitjana, el corrent de l'espiritualitat franciscana del recolliment es va difondre per tot Europa seguint els paràmetres de la teologia de

l'afecte, no científica, no llibresca i voluntarista, i bona part d'aquesta influència la tenim a la cort del rei Magnànim, on va proliferar una literatura cristocèntrica, centrada en la passió de Crist i en els seus beneficis. Conegudes són les coples de Pere Martines i Bernat de Fenollar (*Lo Passi en cobles, La contemplació*, 1493) i la *Imitació de Jesucrist* o el *Kempis* de Pere Miquel (1482), i els llibres d'oració, meditació i contemplació de Roís de Corella (*L'Oració*) o Eiximenis (1496), així com les múltiples adaptacions exegetiques que es feren de la *Vita Christi* del cartoixà, com ara la *Vita Christi* d'Isabel de Villena, tan útil també per a les “ànimes simples i ignorants” (Pròleg *VCV*) i les traduccions al valencià per Roís de Corella i al castellà pel Cardenal Cisneros. Però és en aquest sentit que Domènec Ricart detectà diferències importants respecte de l'escola del cartoixà i afirmà que “a l'*Spill* li manca el cristocentrisme i el sentit pragmàtic que caracteritza l'espiritualitat de l'escola de la *Imitatio Christi*” (1964: 124). I és ben cert que al *Desitjós* no s'hi troba aquest patetisme característic de la *imitatio Christi*, perquè l'asceta iniciat no es troba agenollat o inclinat al peu del crucifix, veient la imatge luctuosa de Jesús, sinó que es troba meditant mentalment la passió de Crist, des de la imaginativa (imaginació i consideració)

(...) Après d'haver imaginada la passió de nostre senyor Jesucrist
e lo loc del calvari e ab los ulls de l'esperit, mirant-lo en mig de dos ladres...
(*Spill* 1529, f. 112-114).

Des d'aquest punt de vista podríem considerar que el cristocentrisme íntim, dolç i amorós del *Desitjós* és més propi d'una d'influència lul·liana que de l'escola de la *imitatio Christi*; és un pur anhel mentre l'ànima espera que Déu l'encengui d'amor:

(...) Mira ànima mía com lo teu Senyor y creador està mort en mig de dos ladres. Mira la tua vida morta, mira la lum del món ofuscada, mira lo teu dolcíssim e amorós Senyor com està, mira ab gran amor i entranyable charitat mor per amor a tu, mira lo seu cap sacratíssim fet una pesta de sang, mira aquella dulcíssima boca plena de fel... Pensa ara, ànima mía per quina raó ni per què lo teu Amat e dulcíssim senyor és en tanta pena, e trobarás que solament per amor de tu e per que tu ames a cel qui tant te ama primer (*Spill* 1529, cap. XVII, 2a part, f.94-94v).

Naturalment, seguint la veta franciscana del recolliment, de la meditació i de l'oració mental, a través dels beneficis de la creació, de la passió de Crist i del misteri de la redempció, l'*Spill* és un referent, un “mirall” de la vida religiosa que “conforta la vista per a millor mirar” (*Spill* 1515 ,cap. XIII, 2a part, f.89.), destinat a qualsevol “persona simple e de poca experiència” (*Spill* 1515 cap. XII, 1a part) que desitgi descobrir en l'interior de la seva ànima l'amor de Déu¹¹, i es deleixi en aquest amor i en els beneficis del perfil humà de la figura de Crist. Reprodueix el monòleg de *Desitjós* amb la seva pròpia ànima i el diàleg de Déu amb l'ànima:

(...) per escalfar a si mateixa [l'ànima] fa aquest confirmament dient així: - Mira ànima mia lo teu Senyor, lo teu creador, qui tants beneficis te ha fet. Mira com te crida y diu: “Vine açi, filla mía, vine ab mí, y qué te he yo fet perquè nom ames... quins desplahers! No t'he jo creat? No t'he jo revuda e feta esposa mía, e filla mía, no t'he donat totes les gràcies, totes les virtuts, totes les potències que en tu són?” (*Spill* 1529, f. 128v).

¹¹ L'ànima busca Déu dins de si mateixa: “Busca a Dios en tu corazón y no salgas fuera de ti, porque más cerca está de ti y más dentro de ti que tú mismo” (Osuna, 133).

Desitjós, gairebé arribant a la meta del seu procés espiritual i havent passat pels diferents graus de perfeccionament interior, escolta finalment la veu de Déu en la seva ànima que li diu: “tinc -ansia e cura de tu, així com la gallina dels seus pollets, com la mare del seu car fill” (*Spill* 1529, cap. XXII, 2a part, f.125). Ha arribat al clímax de contemplació i Desitjós és a una passa d’arribar a la ciutat santa o sèptima morada, última etapa mística on identifica la llum i el resplendor de Déu en tota la seva plenitud, la Jerusalem Celestial (*Apocalipsi*, 21, 1,2; Sant Agustí, *De civitate Dei*, XI,I, al-Farabí, Ibn Bayya), el temple de Déu, la glòria del Senyor. D’aquesta manera ho explica Desitjós, ple de joia i foll d’amor diví, a la seva pròpia ànima:

(...) aquesta ciutat es la casa del Senyor en la qual hi ha moltes habitacions...tots los murs a les plaçes són de or purissim, les portes totes relucen de pedres precioses... (*Spill*, 1515, cap. XV, 2a part, f.91)... Jo vull encendre la mia aflecció en amar la gloria de paradís y la ciutat de Hierusalem Sancta. Mira, ànima mía, si desitjes anar a la gloria de Paradís, pense quina és...puja ab los ulls del sprit e veuràs aquella ciutat real de paradís. Mira com te mostren tota la ciutat... la qual resplandeix així com el cristall en lo qual no hi ha nit, en lo qual tots estàn ab grañidísima exultació e alegria e fartura e contentació e seguretat, tots canten, tots jubilen, tots lohen e beneeixen lo Senyor e creador del món” (*Spill*, 1515, cap. XVIII, 2a part,f.95).

L’*Spill de la vida religiosa* és, doncs, una petita gran joia de “perles e pedres precioses” (Pròleg, p. III), que recull l’art abreujada d’amar, un tractat pràctic de la ciència de l’amor diví, origen i fonament de totes les ciències, un petit spill de l’art de contemplació lul·liana, dirigit a religiosos i ànimes simples o senzilles, que recull, en sentit estricte, la filosofia de l’afecte i del pur amor, confluència de l’espiritualitat franciscana i de la mística sufí. Un nou sistema de teologia de l’afecte i un tractat de la pràctica de l’oració mental, la cogitació lul·liana, a través de la qual l’antiga *lectio divina* es transforma en objecte de raonament deductiu, la qual cosa és ben palesa en tota la segona part de l’*Spill* i en altres diàlegs o tractats espirituals de la tradició hispanoportuguesa de l’època de la Reforma, com el *Diálogo espiritual* de Jorge de Montemayor o el *Tercer Abecedario espiritual* de Osuna. És doncs, com diu Francisco de Osuna, un art d’amor, una nova senda de teologia “ascondida” (236-238) que només s’assoleix per desig i afició piadosa.

Obres citades

- Aguiló y Fuster, M. *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*. Madrid: Sucesores de Rivadeneyra, 1923.
- Alcina y Rosselló, Ll. *El Spill de la vida religiosa de Miquel Comalada O.S.H.*. Montserrat: Abadía de Montserrat, 1961.
- Altés i Aguiló, F. X. “Tres ediciones anónimas del siglo XVI de la escuela espiritual del Monasterio de Montserrat.” En *Varia Bibliographica. Homenaje a Simón Díaz*, Kassel: Reichenberger Edition, 1988. 34-45.
- Andrés, M. *Los recogidos. Nueva visión de la mística española (1500-1700)*. Madrid: Fundación Universitaria Española, 1975.
- . “La teología en el siglo XVI (1470-1580).” *Historia de la Teología española, I. Desde los orígenes hasta fines del siglo XVI*. Madrid: Fundación Universitaria Española, 1983. 579-753.
- . *El Deseoso (Una mística de la orden de San Jerónimo)*. Salamanca: Universidad Pontificia de Salamanca, 2004.
- Anònim. *Spill de la vida religiosa*. Barcelona: Joan Rosenbach, 1515.
- . *Spill de la vida religiosa*. Valencia: Jorge Costilla, 1529.
- Baraut, C. “Les fonts franciscanes dels escrits de García de Cisneros.” *Analecta Montserratina* 9 (1965a): 65-78.
- . *Las obras completas de García Jiménez de Cisneros*. Montserrat: Publicaciones de la Abadía de Montserrat, 1965b.
- Bover Font, A. “Notes sobre les traduccions no castellanes de l’Spill de la vida religiosa.” *Estudis de llengua i literatura catalanes* III (1981): 129-138.
- . *Spill de la vida religiosa. Edició crítica i estudi introductor*. Barcelona: Centre de Publicacions i Intercanvi Científic Universitat de Barcelona, 1984.
- . “Alguns aspectes de la contemplació lul·liana i l’Spill de la vida religiosa.” En *Homenatge a Antoni Comas*. Barcelona: Facultat de Filologia, Universitat de Barcelona, 1985. 71-76.
- Cruz Hernández, M. *El pensamiento de Ramón Llull*. Valencia: Fundación Juan March, Castalia Editorial, 1977.
- Doménech, R. “El Desitjós: Novel·la religiosa simbòlica del 1515.” *Xaloc* 2 (1965): 122-128.
- Esteva de Llobet, M. D. *El Diálogo espiritual de Jorge de Montemayor. Estudio, notas y edición*. Kassel: Reichenberger, 1998.
- . “Isabel de Villena, una mirada teológica en femenino muy singular.” *Mirabilia* 22 (2016): 154-17.
- . “El Desitjós o Spill de la vida religiosa. Un texto de referencia en la espiritualidad española del Siglo XVI.” En *Actas del XIX Congreso de la AIH*. Münster: 2016 (en prensa).
- Guibert, J. de S. I. “Le méthode des trois puissances et l’Art de Contemplation de R. Llull.” *Revue d’ascétique et de mystique* 6 (1925): 366-378.
- Hauf, A. “L’espiritualitat catalana medieval i la «Devotio moderna».” En *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Andorra, 1-6 octubre 1979*. Montserrat: Publicacions de l’Abadía de Montserrat, 1980. 85-121.
- . “El món cultural d’Isabel de Villena. D’Eiximenis a Sor Isabel de Villena.” *Aportació a l’estudi de la nostra cultura medieval*. Barcelona/Montserrat: Institut de Filologia Valenciana/Publicacions de l’Abadía de Montserrat, 1990. 303-321.
- Llull, R. *Llibre de Contemplació*. Palma de Mallorca, 1906-1916.
- . *Llibre d’Evast i Blanquerna*. Barcelona: Edit. Barcino, 1935, 1947, 1954, 1954. 4

vol.

- López Estrada, Fco. “Notas sobre la espiritualidad española de los Siglos de Oro. Estudio del tratado llamado El Deseoso.” Sevilla: Publicaciones de la Universidad de Sevilla, 1972. 1-86.
- Martos, J. Ll. “Sobre l’Spill de la vida religiosa i la impremta.” *Zeitschrift für Katalanistik* 25 (2012): 229-258.
- Miquel y Planas, R. “Fra Miquel de Comalada és l’autor de la “Historia d’en Desitjós?” *Bibliofilia* II cols. (1920): 471-473, il.l.474a i a7ab.
- Ordal, N, d’O.M.C. *Llibre de la sancta Tercera Regla*. Barcelona: Ed. Franciscana (Fulletó de Catalunya Franciscana), 1930.
- Oriol, J. “Un anónimo franciscano del siglo XVI.” *Estudios franciscanos* 28 (1922): 21-38.
- Osuna, F. de. *Tercer Abecedario Espiritual*. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos, 1972.
- Pardo Pastor, J. “Filosofía y Teología en Ramón Lull: La *Demonstratio per Aequiparantiam*.” *Revista Española de Filosofía Medieval* 9 (2002): 265-274.
- Pring Mill, R. *El microcosmos lul·lià*. Barcelona: Curial/Publicacions Abadia de Montserrat, 1961.
- Rebull, N. “Un tractat català antic sobre el tercer orde franciscà.” *Estudios Franciscanos* 75 (1974): 379-409.
- Sebond, R. *Théologie naturelle sive Liber Creaturarum*. Strasbourg, 1501.
- . *Diálogos de la naturaleza del hombre, de su principio y su fin... anotados por el padre fray Antonio Ares*. Madrid: Juan de la Cuesta, 1616.
- . *Théologie naturelle*. Rouen: Edición de Michel de Montaigne, 1641.
- Trias Mercant, S. “Las claves hermenéuticas del pensamiento de Ramón Lull.” *Revista Española de Filosofía*, 4 (1997): 51-64.
- Valsalobre, P. “De l’Spill de la vida religiosa al Desitjós. Notes a una novel·la al·legòrica del segle XVI.” *Caplletra* 31 (2001): 11-24.
- . “«Il Desideroso»: un successo editoriale permanente. Note sulla fortuna del romanzo «desitjós» o «Spill de la vida religiosa» in Italia, dal Cinquecento all’Ottocento (XVI).” En *La Catalogna in Europa, l’Europa in Catalogna. Transiti, passaggi, traduzioni. Atti del IX Congresso Internazionale dell’Associazione Italiana di Studi Catalani (Venezia, 14-16 febbraio 2008)*. Edizione in linea.
- . “El trencaclosques d’El Desitjós i una reivindicació de Bé Em Vull.” En *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes* LIX. Barcelona: PAM, 2009. 55-76.